

ti technologickej praxe. Ideálom sa stávala úžitková „univerzálna kolektivistická tvorba“.⁶ Isté nihilistické sklony sa však ukrývali v nevyplnenej medzere medzi potlačeným estetickým „pod-vedomím“ raných konštruktivistických diel a ich číro materiálovým „bytím“. Východisko k riešeniu situácie sa hľadalo v spomínanom tzv. piatom rozmere umenia. Možno ho chápať ako funkciu, ktorá v konečnej inštancii usústavňovala výstavbové i významové zložky na konkrétne vymedzenej báze spoločenského bytia socialistickej spoločnosti. Obsahuje teda zrejme utilitárno-ekonomické črty.

Úžitková vec sa Tatlinovi vynorila z prostredia pôvodne esteticky zacielených objektov, zhotovených zo železa, alumínia, dreva, skla a iných materiálov. Nebol to dôsledok ústupku šablónam všedného dňa, ani poddanie sa tlaku existenčných potrieb. „Vec“ vošla do prostredia revolučnej spoločnosti tak, ako kedysi vošiel konkrétny materiál do reálneho priestoru, aby spoločne utvorili uhlový kontrareliéf. Nová vec je teda prakticky použiteľným kontrareliéfom. „Najestetickéjšie tvary sú najekonomickejšie. Práca na stvárnení materiálu v tomto smere je skutočným umením“ – vyhlásil neskôr Tatlin.⁷ V čase, keď sa očakával skorý zánik závesného obrazu a komornej plastiky ako produktov zanikajúcej spoločnosti, keď sa zo všetkých strán zdôrazňovalo Gercenovo heslo: „Duch ničenia je duchom tvorivým“ stál Tatlin pred novou etapou svojej tvorby. Jeho maliarske a uhlové kontrareliéfy pôvodne fungovali do istej miery aj proti autorovej vôli ako ekvivalenty komornej plastiky či závesného obrazu. Iba raz sa týmto „ikonám strojového veku“ podarilo prekonať nedobrovoľné zajatie a dostať sa do skutočných priestorov. To vtedy, keď roku 1917 dostal Tatlin možnosť spolupracovať s *A. Rodčenkou* a *G. Jakulovom* na výzdobe umeleckej kaviarne *Pittoresque* (Červený kohút) v Moskve na ulici *Kuzneckij most*. Očitý svedok hovorí o neočakávanej a bizarnej jednote priestoru, plastických objektov, maľby a celého interiéru. Bol to

vhodný rámec búrlivých diskusií literárnej avantgardy na čele s *V. Majakovským*, *V. Chlebnikovom* a *D. Burľukom*.

Tatlin však vždy túžil po tom, aby sa jeho idea kontrareliéfu realizovala v skutočne neobmedzenom priestore. Chcel ho v primeraných rozmeroch konfrontovať so zemským povrchom, s reálnym životným prostredím. Analýza povahy použitých materiálov ho priviedla na prah „novej veci“. Prvou z nich bolo niekoľko variantov projektu pamätníka Tretej internacionály. Pracoval na nich v rokoch 1919–1920, ba s predstavkami až do roku 1925. Inšpirovala tento gigantický, do štyristo metrov vysoký monument – vežu vedomá alebo podvedomá spomienka na Eiffelovku, ktorá dominovala jeho horúčkovitým dňom a nociam v Paríži, keď žil len umením v očakávaní rozhodujúceho riešenia? Nevedno. Nesporne je to však jeden z mílnikov, dokumentujúcich vývin predstáv o zhmotnení konštruktívno-architektonickej idey počnúc egyptskými pyramídami a sumersko-babylónskymi zikkuratmi až po Eiffelovu vežu, mrakodrapy veľkomiest a stožiare súčasných vysielacích staníc.

Na rozdiel od mnohých čisto účelových výškových stavieb má Tatlinova veža skryté významy, tak ako ho mali aj mnohé monumentálne stavby dávneho. Namiesto stelesnenia predstavy o mnohonásobnej subordinácii materiálu, ľudí a priestoru despotickej myšlienke dosiahnuť nebesá (pyramídy, zikkuraty), stavba chce poskytnúť miesto orgánom vrcholnej organizácie svetového proletariátu. V útrobach gigantickej špirály sa otáčajú tri geometrické telesá: spodný valec s rýchlosťou jednej obrátky za rok, stredný ihlan s obratom raz za mesiac a guľa, rotujúca raz za deň. „Prvýkrát sa postavilo železo na zadné nohy a hľadá si svoj umelecký vzorec“ – napísal o projekte roku 1921 *V. Šklovskij*. Tento pamätník je svojim usporiadaním aj vzdialenou odozvou priestorových modelov matematickej harmónie sveta, planetárneho systému, ako ho predkladala už renesančná veda.

Dve otvorené špirály Tatlinovej veže s fázami posunutými o štvrtinu kvadrantu zhmotňujú ideu neustávajúceho „vonkajšieho“ dynamic-

Vladimír Tatlin: Kontrareliéf, 1917. Z archívu O. Cepana